

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

HUDEBNÍ A TANEČNÍ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Praha, 2017

BcA. Bára Valentová Handzušová

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

HUDEBNÍ A TANEČNÍ FAKULTA

Hudební umění

Klavír

DIPLOMOVÁ PRÁCE

SIBELIUS – ODKAZ FINSKÉ HUDBY

BcA. Bára Valentová Handzušová

Vedoucí práce : Ivan Klánský

Oponent práce: Ivo Kahánek

Datum obhajoby: 8. 9. 2017

Přidělovaný akademický titul: Magistr umění

Praha, 2017

ACADEMY OF PERFORMING ARTS IN PRAGUE

MUSIC AND DANCE FACULTY

Music Art

Piano

MASTER'S THESIS

SIBELIUS – LEGACY OF FINNISH MUSIC

BcA. Bára Valentová Handzušová

Thesis advisor: Ivan Klánský

Examiner: Ivo Kahánek

Date of thesis defense: 8. 9. 2017

Academic title granted: Master of Music

Prague, 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem magisterskou práci na téma

Sibelius – odkaz finské hudby

vypracoval(a) samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Praha, dne .....

.....
podpis diplomanta

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků diplomové práce, nebo jakékoliv nakládání s nimi je možné pouze na základě licenční smlouvy tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

Evidenční list

Uživatel stvrzuje svým podpisem, že tuto práci použil pouze ke studijním účelům a prohlašuje, že jí vždy řádně uvede mezi použitými prameny.

[illegible]

Abstrakt

Tato magisterská práce se věnuje životu a dílu nejvýznamnějšího finského skladatele a symfonika Jeana Sibelia. Provede nás jeho životem od mládí až po stáří v Ainole, jeho kompozicemi a odkazem. Okrajově se dozvíme také základní informace o vývoji Finska jako samostatného státu, a o důsledcích historie na celý jeho hudební vývoj, včetně významných hudebních událostí a systému finského hudebního školství.

Klíčová slova

Jean Sibelius, finské vzdělávání, finská hudba, historie Finska

Abstract

This master's thesis is dedicated to life and work of the most famous finnish composer Jean Sibelius. The work follows composer's life from the youth to the old age in Ainola, his composition and legacy. There are also basic information about evolution of Finland and development of music history, including significant music events and finnish music education.

Key words

Jean Sibelius, finnish education, finnish music, history of Finland

Obsah

1. Úvod	1
2. Finsko – země tisíce jezer	3
3. Hudební vývoj	6
4. Hudební vzdělávání dnes	11
5. Jean Sibelius	12
5.1. Hudební mládí a inspirace	12
5.2. Vysoká škola a počátek hudební kariéry	16
5.3. Aino	20
5.4. Skladatel, dirigent, učitel, manžel	24
5.5. Národní uvědomění a mezinárodní sláva	28
5.6. Finská nezávislost a konec života	33
6. Dílo	36
7. Závěr	42
8. Seznam použitých pramenů a literatury:	44

Seznam příloh

- Odkaz č. 1, str. 3: Přehledová mapa Finska
- Odkaz č. 2, str. 8: Hala Musiikitalo, Helsinky
- Odkaz č. 3, str. 9: Kantele
- Odkaz č. 4, str. 13: Mladý Janne Sibelius
- Odkaz č. 6, str. 17: Jean Sibelius, 1880
- Odkaz č. 9, str. 19: Ferruccio Busoni
- Odkaz č. 10, str. 20: Aino Sibelius, 1888
- Odkaz č. 13, str. 26: Sibeliovy dcery, 1940
- Odkaz č. 14, str. 30: Jean a Aino ve své vile Ainola
- Odkaz č. 16, str. 35: Jean Sibelius 1941
- Odkaz č. 17, str. 39: *Finlandia*, klavírní transkripce, 1. strana
- Odkaz č. 18, str. 40: *Finlandia*, orchestrální part, 1. strana

1. Úvod

V letošním roce Finové oslavují přesně sto let od existence Finského nezávislého státu, který byl vyhlášen šestého prosince 1917. Těší mne, že toto jubileum mohu tento rok částečně oslavit svou diplomovou prací, která se zaměří na finské hudební umění, oblast kultury dnes ve světě beze sporu považovanou za jednu z nejuznávanějších. To můžeme koneckonců vidět i v systému hudebního vzdělávání – vždyť prakticky každá škola ve Finsku nabízí rozšířenou hudební výuku. To jednak vytváří v široké veřejnosti skutečný zájem o hudbu, a jednak vychovává budoucí publikum, které si nejen váží krásy hudby, ale také jí přinejmenším okrajově rozumí.

Jean Sibelius je nesporně vůdčí osobností finského hudebního světa. Samozřejmě to ale nebyl jediný úspěšný skladatel, který z této země vzešel. V osmnáctém století to byl například Erik Tulinberg, Mozartův současník, který ve Finsku reprezentoval Mannheimskou školu. V jeho dochovaném díle se nachází houslový koncert a šest smyčcových kvartet. V devatenáctém století zase Martin Wegelius, Sibeliův učitel, skladatel, muzikolog, a také zakladatel Helsinské hudební školy. Jeho jméno zazní ještě několikrát v následujícím textu, stejně jako Robert Kajanus, další z osobností této doby a velký Wegeliův rival. Oba dva skladatelé hráli v životě Jeana Sibelia podstatnou roli; Kajanus výrazně ovlivnil napsání některých skladeb včetně *Kullerva* či *Tapioly*, a Sibelius mu dokonce věnoval symfonickou báseň *Dcera Pohjoly*. Dalšími významnějšími skladateli byl též Leevi Antti Madetoja, Sibeliův žák, s dílem čítajícím osmdesát dva skladeb s opusovým číslem, a dalších několik desítek bez číslování. Velmi významný byl jeho přínos finské opeře. Dalším skladatelem s ruskými kořeny je Ernest Pingoud, žák Rubinsteina, Rimskeho-Korsakova a Glazunova na konzervatoři v Petrohradě, který napsal tři klavírní koncerty, blížíci se stylem Lisztovi a Rachmaninovi. Ve dvacátém století se pak setkáváme se jmény jako Uuno Klami, který krácel v Ravelových stopách a obdivoval francouzskou a španělskou hudbu, a Erik Bergman, který v roce 1994 vyhrál za svou operu *The Singing Tree* cenu „The Nordic Council Music Prize“.

Pravděpodobně nejčastěji zmiňovaným finským skladatel po Sibeliovi je Einojuhani Rautavaara. Jeho dílo obsahuje osm symfonií, devět oper, dvanáct koncertů (včetně tří klavírních) a mnoho komorních skladeb. Během jeho života tvořil v duchu neoklasicismu, neoromantismu i post-modernismu. Další významnou dvojicí je Aulis Sallinen a jeho žák Jouni Kaipainen, Magnus Lindberg či Kaija Saariaho. Zatím žádný z nich se ale dosud nedočkal takové obliby, jako samotný Sibelius, který vybočoval z řady svou precizností a dirigentskou umírněností, a přitom obrovskou vášní spoutanou v partituře.

Následující stránky se pokusí poodhalit odkaz, který světu zanechal skladatel Jean Sibelius, hudební tradici, kterou dodnes následují stovky mladých Finů ve snaze dosáhnout svých hranic a nabídnout světu další plnohodnotné klenoty ze svého severského království.

2. Finsko – země tisíce jezer

Než se pustíme do odhalování Sibeliova života, pokládám za důležité zmínit alespoň základní historická fakta ohledně země, z níž pochází.

1

Obdobně jako u ostatních skandinávských zemí, finské území začalo být osidlováno přibližně před dvanácti tisíci lety. Nejstarší nalezené pozůstatky ještě před zaledněním celé Skandinávie jsou staré dokonce sto dvacet pět tisíc let (střední paleolit), nicméně první stálé osídlení se objevuje až kolem roku 8900 před naším letopočtem. Až do období středověku neexistovalo jako jednotné, celistvé území s jednotnou kulturou, a o původu Finů se dodnes vedou spory. Zemi obývali různé kmeny, například Tavastiové a Karelové, a na severu se odděleně vyvíjeli Sámové, nám známí spíše pod jménem Laponci. V dobách

---

¹ Zdroj obrázku: Finland. In: *Finlandia Beach Club* [online]. 2009 [cit. 2017-04-17]. Dostupné z: <http://www.finlandiabeachclub.com/apps/photos/photo?photoid=45891471>

Vikingů byly doloženy občasné vpády těchto nájezdníků, nicméně vikingské osady byly spíše ojedinělé.

Během rozšíření křesťanství dorazili evropští misionáři poměrně pozdě – až ve zhruba jedenáctém století. Církev zde nebyla moc dobře organizovaná a neměla mnoho podpory, a první biskupství vzniklo ve městě Turku až o tři sta let později. Helsinky (původně švédský přístav Helsingfors), dnešní hlavní město, vznikají v roce 1550 – o několik století později se ale celé město přestavuje na jiném místě kvůli močálům komplikujícím rozšiřování zástavby. Už v této době zmítaly Finskem menší i větší boje o nadvládu, které trvaly v zásadě i po vyhlášení Finského nezávislého státu ve dvacátém století. V době třicetileté války (1618 – 1648) se Švédové s Finy po boku účastnili nájezdů do celé střední Evropy, a díky moci a rozmachu Švédska rostl počet osad a větších obcí. Na konci 17. století však Finy hubil hladomor, jelikož nepřetržité válčení s pobaltskými či jinými státy spotřebovalo velkou část peněz, a pracovní síly pro zemědělství bylo málo. Nakonec bylo Švédsko poraženo Rusy po Severní válce v letech 1713 – 1721, a celá jihovýchodní část Finska, včetně důležitých přístavů, připadla Rusku. Finsko se tak stalo bojovým územím pro další neutuchající konflikty mezi těmito dvěma zeměmi. Během Finské války (1808-1809) přišlo Švédsko definitivně o své území ve prospěch Ruska. Nedlouho poté byla uzavřena takzvaná Fredrikhamnská dohoda, podle které se Finsko stalo carským autonomním knížectvím.

V devatenáctém století docházelo k výraznému národnímu obrození, což vedlo v roce 1862 i k vyhlášení finštiny jako oficiálního úředního jazyka; jazykem elity a umělců však nadále zůstávala švédština. Přelom 19. – 20. století byl opět ve znamení „rusizace“ - došlo k mohutné cenzuře a prohlášením ruštiny za úřední jazyk. Finové však využili Ruské říjnové revoluce, a po dosazení nových členů parlamentu, kde zvítězili nesocialisté, byla 6. prosince 1917 vyhlášena Finská nezávislost.

V průběhu druhé světové války byli Finové Sovětským svazem potrestáni za podivné spojení s Německem (finští Židé nikdy nebyli nikam deportováni a dokonce bojovali po boku německé armády), a ztratili v jeho prospěch asi 8 procent území. Po válce Finsko vyhlásilo neutralitu, aby dokázalo zachovat více méně přátelské vztahy jak s Ruskem, tak s dalšími evropskými státy. Přes

obtížnou situaci se rychle rozvíjelo ekonomicky i společensky, a během několika desetiletí se z něho stal prosperující, silný stát.

V dnešní době má Finsko asi pět a půl milionu obyvatel na rozloze 388 145 metrů čtverečních, a úřední jazyky zůstaly dva - finština i švédština. Je devátou největší zemí Evropy s téměř třetinou území za polárním kruhem, a ve Finštině má země název Suomi. Z Finska pochází též mnoho známých osobností, přičemž významným odvětvím je rozhodně sport, kde můžeme jmenovat jezdce Formule jedna Kimmiho Räikkönena, hokejové hráče Jarri Kurriho a Teem Selänne, a dále několik světových skokanů na lyžích - Matti Nykänen byl nejúspěšnějším skokanem vůbec. V umělecké a hudební oblasti určité nemohu opomenout populární, rockovou a metalovou hudbu. Ve Finsku má domov mnoho ikonických metalových kapel jako Apocalyptica, Nightwish, HIM nebo The Rasmus. Finský melodic metal platí za celosvětově nejlepší - na tomto faktu se nesporně ukazuje fakt, že kvalitní hudební vzdělání od raného věku, teoretické znalosti i vkus lidé uplatňují napříč všemi žánry.

O Finsku by se dalo jistě napsat ještě mnoho dalšího - od spekulací o přesném počtu jeho jezer (údajně jich je 187 888 o rozloze více jak pět set metrů čtverečních), až po vypočítání všech krásných míst Laponska - nicméně se musíme posunout dál v souvislosti s hudbou. Další kapitola bude tedy pojednávat o hudebním vývoji na finském území.

3. Hudební vývoj

Rozloha Finska, jak už víme, je opravdu velkolepá (viz předešlá kapitola) - ovšem při pěti milionech obyvatelích čítá zalidnění pouhých šestnáct lidí na kilometr čtvereční. I kvůli tomu nejprve neměla klasická hudba zdaleka tolik příznivců, jako v jiných evropských státech, a v hudebním průmyslu se mnohem více vyplatilo dělat reklamu na lidem bližší folkovou a populární hudbu. To, co nejvíce začalo podporovat a dodnes podporuje finské hudební vzdělávání, jsou lokální autority a vláda, která přispívá jak přímo, tak nepřímo na hudební domy, události, festivaly a školy. Peníze mimo jiné pravidelně poskytují například i výtěžky z národní loterie. Hlavní granty putují do Finské národní opery a vzdělávacích institutů (nový dům Opery platila takřka celá vláda, a ta se nadále stará i o podporu nových muzikantů a jiných zaměstnanců). Důvod? Zprvu, Finská opera čekala na lepší prostory víc jak půl století, když stará budova Ruského vojenského divadla přestávala stačit, a zadruhé, sami finští skladatelé měli obrovské ambice skládat operní hudbu, což podpořilo rozhodnutí politiků. Dodnes také zůstává opera a muzikál nejpopulárnějším hudebním žánrem.

Nejdůležitějším orgánem hudební politiky je The Arts Council of Finland (umělecká rada Finska), která byla založena 1968. Mezi její povinnosti patří mimo jiné rozhodnutí o přidělování grantů jednotlivým umělcům či skupinám. Nejvíce z toho těží skladatelé, kteří se mohou opakovaně ucházet o grant - třikrát tříletý a dva pětileté. Umělci také mají možnost patnáctileté podpory, a tímto způsobem v průměru pětadvacet skladatelů, což byl na přelomu tisíciletí v zemi se zmíněným počtem obyvatel takřka každý profesionál, ročně dostává „plat“. Hudebníci si mohou dovolit studovat na zahraničních školách a nemusí nutně kromě koncertování hledat další práci, jako například učitelská praxe či hraní v orchestru, aby se užívali.

Kolem roku 1960 vzniklo mnoho nových festivalů, které vedly k velkému mezinárodnímu kontaktu. Nejstarším a v Evropě asi nejznámějším je The Savonlinna Opera Festival, který se navíc odehrává v prostředí pět set let starého hradu. Jeho vzniku výrazně pomohla Aino Ackté, nejznámější finská operní sopranistka, proslulá a obdivovaná v operních domech po celém světě.

První ročník se odehrál v létě roku 1912, a od té doby se neustále rozšiřoval. Letošní ročník festivalu se koná od sedmého června do čtvrtého srpna. Dalším významným festivalem je například Kuhmo Chamber Music Festival, založený v roce 1970 cellistou Seppo Kimanenem. Tehdy sedělo v obecnstvu kolem osmi set lidí; dnes se na jednotlivá vystoupení festivalu prodá kolem třiceti šesti tisíc vstupenek. Již v únoru roku 1989 událost velmi vychvaloval americký časopis *Connoisseur*, a postavil jej mezi nejlepší festivaly komorní hudby světa. Deset let po Kuhmo vznikl také Naantali Music Festival, který hostil hudebníky jako Vladimir Ashkenazy, Isaac Stern, John Williams, The Melos Quartet, The Brittish Chamber Orchestra a další. Každý rok ho navštíví kolem osmnácti tisíc milovníků hudby.

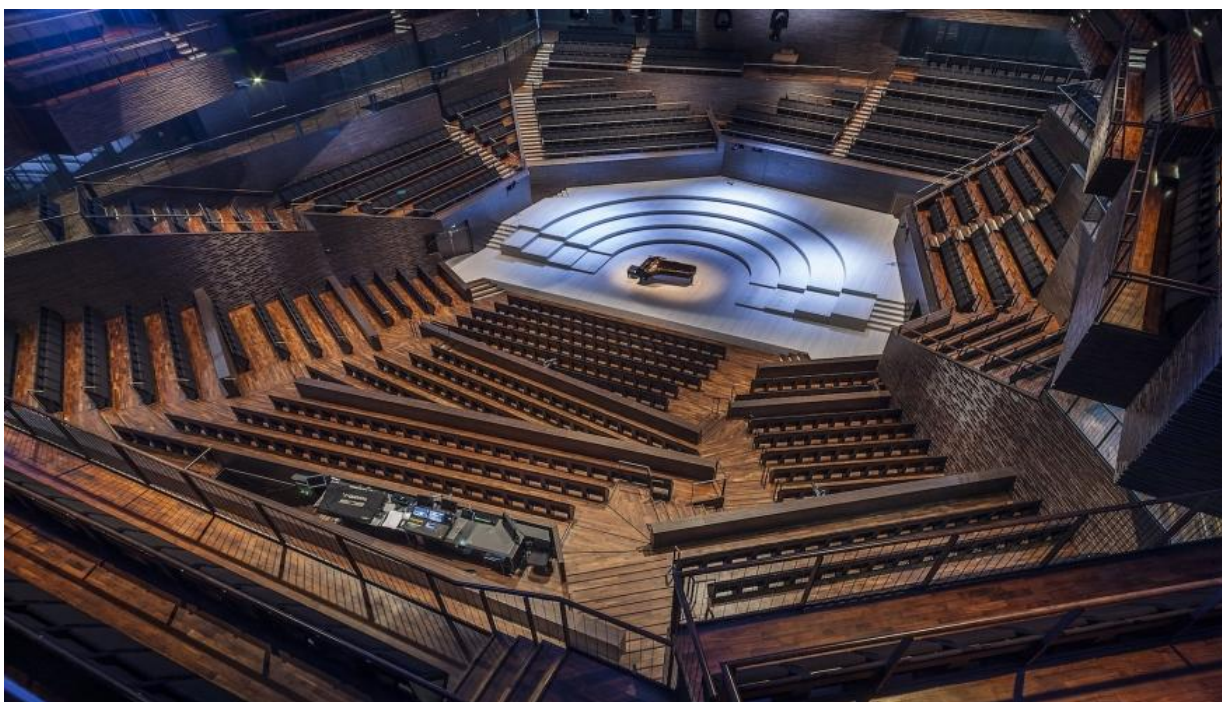
Velmi známý je i festival Musiikin aika Viitasaari (Čas hudby Viitasaari), založený v roce 1982, který v roce 2009 získal cenu za nejlepší finský festival roku. Viitasaari je malé městečko s méně než deseti tisíci obyvateli, ležící čtyři sta kilometrů severně od Helsinek v srdci finské přírody, s druhým nejbližším městem vzdáleným dvěma hodinami jízdy. Je v něm jen jedna malá hudební škola pro zdejší děti, a přesto obecnstvo festivalu překypuje profesionálními umělci, kteří přicestovali z jiných krajů. Opakovaně býval jedním z jeho hlavních hostů John Cage, a publiku se zde představují mimo jiné i nejnovější trendy v oblasti počítačové hudby.

Kromě klasických festivalů má Finsko např. i jazzový festival Pori Jazz, pořádaný každoročně od roku 1966, a považovaný za jednu z nejlepších jazzových akcí v celé Evropě. Původně dvoudenní událost se rozšířila na celý týden a koná se na ostrově Kirjulinluoto, ve stejnojmenné aréně o rozloze pěti hektarů. A neméně významnou akcí je také folkový Kaustinen Folk Music Festival, který spojuje jak folkovou hudbu ze všech koutů Finska, tak i dalších kontinentů. Každý rok má jinou hudební tematiku – v roce 2003 vládla programu řecká hudba, v roce 2006 italská, a podobně. Už jeho první ročník v roce 1968 navštívilo kolem šesti tisíc návštěvníků; dnes se čísla šplhají až ke sto tisícům.

Kolem roku 1980 bylo dokončeno mnoho hudebních domů a hal po celém Finsku (např. ve městech Oulu, Turku, Imatra, Mikkeli, Espoo atd.). Velký důraz byl kladen na dobrou akustiku, protože právě zvuková stránka se velmi podcenila v případě hlavního koncertního sálu celého Finska, v budově *Finlandia*

v Helsinkách. Ta byla stavěna jako místo pro pořádání nejvýznamnějších koncertů klasické hudby, a slouží i jako kongresové centrum. Sál, byť moderní a překrásný, se potýká s velmi suchou akustikou, která nedává vyniknout mistrovství hudebníků. V dnešní době se už nejvýznamnější události a většina koncertů přesouvají do Sibeliovy Akademie, a to do její hlavní budovy *Musiikitalo*, nacházející se pouhých pár metrů od Finlandie. Byla dokončena v roce 2011 a disponuje architektonicky výjimečným sálem, do něhož se pohodlně vejde 1704 posluchačů, s pódiovou plochou o rozloze 283 metrů čtverečních. V jiné části budovy je navíc zkušebna orchestru, která je přesnou kopií tohoto pódia.

2

Hala byla slavnostně otevřena třicátého prvního srpna 2011. Hlavní konzultant stavby, Yasuhisa Toyota, stvořil netradiční koncept geometricky abstraktního vzhledu hlediště (tzv. vineyard-shaped – vinohrad), kdy jsou sedadla řazena v menších asymetrických segmentech, a místa k sezení jsou jak tradičně před jevištěm, tak i na bocích a za ním. Z těchto míst je tak například umožněn divákům pohled na dirigenta, jako by sami byli součástí orchestru. Kromě zakřivené linie sedadel je nad pódium umístěna vyklenutá plocha, která odráží zvuk do všech koutů haly, a oba tyto koncepty mají zajistit, aby byl z každého místa v hledišti akustický dojem co možná nejlepší. Sama mohu potvrdit, že

---

² Zdroj obrázku: Concert Hall. In: *Musiikitalo* [online]. Helsinky [cit. 2017-03-16]. Dostupné z: <https://www.musiikitalo.fi/en/spaces/concert-hall>

hluchá místa v této hale opravdu nejsou a každý, především orchestrální, koncert, je fantastickým zážitkem.

Orchestrálních těles je ve Finsku opět překvapivě velký počet – můžeme znovu poukázat na fakt, že na počet obyvatel pravděpodobně není jinde ve světě tolik dirigentů. Do roku 1991 byl každoročně vládou vyplácen grant přibližně třiatřiceti z nich, a navíc byli a jsou podporováni domácími sponzory. Dvěma nejvýznamnějšími orchestry jsou *The Helsinki Philharmonic Orchestra*, založený roku 1883, a *Finnish Radio Symphony Orchestra*. Dalším velmi známým tělesem je *Avanti!*, komorní orchestr, který v osmdesátých letech navazoval na trendy ve finské hudbě a nebál se zařazovat netradiční skladby do svého repertoáru.

Je nutné zmínit, že finská hudba se vyvíjela specifickým způsobem, který více či méně ovlivňovala středoevropská tradice a politika Švédska a Ruska. Raná historie ryze finské klasické hudby (nebo historických nástrojů) do roku 1750 je velmi chudá, a chuť učit se víc o hudbě baroka či klasicismu přišla až se studenty, ve kterých studia v zahraničí či koncerty evropských muzikantů zanechaly silný dojem.

3

³ Zdroj obrázku: Kantele KA-2a. In: *Savita Music Instruments* [online]. 2017 [cit. 2017-03-16]. Dostupné z: <http://www.savitamusic.eu/en/eshop/string-instruments-32/lyras-and-kantele-33/detail/kantele-ka-2-1831.html>

Jeden specifický nástroj však Finové mají – kantele, strunný nástroj s rozsahem pět (malé kantele) až třicet šest strun (moderní kantele), a s mechanismem, který umožňuje hrát půltóny. Podobně jako při hře na citeru se kantele pokládá na kolena hudebníka (nebo též na stůl), a na struny se drnká prsty či trsátkem. Dnes se hra na kantele vyučuje například i na Sibeliově Akademii.

Hudba vyvíjející se ve Finsku mezi světovými válkami většinou odrážela velkou individualitu národa, a zároveň pracovala s lidovými motivy, což jsou většinou pomalé, mollové písně. Dlouhá tma a chladné počasí podzimních a zimních měsíců dala finské tradiční hudbě neobyčejně tesklivý, až depresivní ráz, který je podivně klidný a zároveň mrazivý. Mezi vánočními koledami najdete jen minimální množství durových tónin a většina se jich týká spíše smrti, než štědrovečerního veselí. To ale nezabraňuje skladatelům tuto hudbu a tuto tvář své země milovat, a zapojovat tak nekonečné lesy, jiskřivá jezera a polární noci do svých skladeb – stejně, jako to dělal nejvýznamnější finský skladatel Jean Sibelius.

4. Hudební vzdělávání dnes

Systém školství ve Finsku vychází z ruských a maďarských vzorů, a je v zásadě podobný našim školám. Základní škola nabízí vzdělání pro žáky od sedmi let věku a trvá šest let, poté následují tři roky takzvaně nižší střední školy či druhého stupně (primary and lower secondary school) – čili obdobně jako první a druhý stupeň základní školy v Čechách. Tato docházka od sedmi do šestnácti let je povinná. Dále se studenti přihlašují na střední školy a gymnázia, a nakonec na programy vysokých škol. Známkování probíhá opačně, než jsme zvyklí – vyšší číslo znamená lepší výsledek. Na stupnici 0 až 5 se tedy pětka rovná naší jedničce.

Hudební vzdělání je významnou součástí každé školy. Hlavním cílem je vychovat nejen hudebníky, ale i diváky. Dětem je představeno co nejširší spektrum znalostí a jsou vychovávány k umění poslouchat, zlepšovat své dovednosti, přemýšlet nad hudebními myšlenkami, a celkově především k pozitivnímu přístupu k hudebnímu světu. První kontakt s hudbou zprostředkovávají instituce školkového typu (Music play school) s výukou formou her – zde se mohou dokonce přihlásit děti od věku tří měsíců až do sedmi let, tedy do zahájení povinné školní docházky. Od pěti let pak začínají individuální hodiny hry na nástroj. Od první do třetí třídy je minimum hodina hudební výchovy týdně, přičemž každá škola se může bez omezení rozhodnout navýšit počet hodin. Hraní na nástroj dokonce obnáší od třetí třídy čtyři hodiny týdně. Během sedmé až deváté třídy je hodina týdně věnována hudební metodice, a další hudební předměty si student už volí sám. Některé druhy nižších středních škol jsou zacíleny na hudebníky a nabízejí rozšířené hudební vzdělání. Těchto škol je v celém Finsku jedenáct, včetně jedné švédské, což stačí pro dva tisíce sto studentů. Existují i soukromé hudební školy, kam žák dochází za učitelem na svůj nástroj, nebo je učitel rodinou placen za výuku u nich doma.

Školy typu konzervatoře nabízejí většinou hudební vzdělání od Music Play School, dále nižší stupeň či úroveň do šestnácti a vyšší od šestnácti do dvaceti let věku. Obě úrovně zahrnují hru na nástroj, hudební teorii a historii. Také nabízejí program pro dospělé od osmnácti do třiceti let. Všechny tyto studijní programy nabízí například Helsinská konzervatoř, založená v roce 1922.

5. Jean Sibelius

5.1. Hudební mládí a inspirace

Historie vyhradila Jeanu Sibeliovi důležitou úlohu. Přišel na svět v době, kdy se Finské velkoknížectví začalo probouzet a toužilo tvořit svou vlastní kulturu. Jeho hudba pronikla daleko za hranice země a předala poselství o tehdy ještě téměř neznámé, mýtické krajině, a v dobách útlaku stála před finským národem jako maják ukazující cestu k nezávislosti a vlastní identitě. Umění také pomohlo Finům zařadit se mezi ostatní moderní národy.

Jean Sibelius se narodil 8. prosince 1865 ve městě Hämeenlinna, ve vnitrozemí Finska. Jeho jméno tehdy pochopitelně nebylo pofrancouzštěné „Jean“, nýbrž Johan. Celým jménem byl Johan Julius Christian Sibelius. Tehdy byla oficiálním jazykem švédština, nicméně doma mu rodina říkala finskou obdobou jména – Janne. Jméno si změnil až v dospělosti podle příkladu jeho stejnojmenného strýce – jednou našel jeho staré vizitky se jménem Jean Sibelius, a dokonce jich pár rozdal jako vlastní. Jeho matkou byla Maria Charlotta Sibelius, a otcem doktor Christian Gustaf Sibelius, který bohužel zemřel, když byly synovi pouhé dva roky. Jméno Sibelius vzniklo ze slova Sibbe, což bylo jméno farmy v East Nylandu patřící jeho pradědečkovi. Celá jeho rodina měla kořeny na severu Evropy, a především to byli finští či švédští vojáci, představitelé vlády a úředníci. Co se týče hudby, Sibeliovi si hudby vysoce cenili jako prostředku k uvolnění a zábavě, nicméně jako povolání to bylo považováno za podřadné. Jeho babička z matčiny strany dokonce hleděla na jakéhokoliv hudebníka jako na kočovného flašinetáře, který byl na úplně poslední příčce společenského žebříčku. Byť hudební vlohy v rodině byly, nedalo se očekávat, že by se chlapec jednoho dne pustil na hráčskou či skladatelskou dráhu. Pokud se ale podíváme podrobněji na jeho příbuzné, zjistíme, že například otec jeho babičky z otcovy strany, švédský lékař Mathias Akerberg, hrál na violoncello a housle jako člen Turuského hudebního spolku. Také matčin dědeček, Gabriel Borg, hrál na housle, a z dalších jmen v rodokmenu najdeme také skladatele A. G. Ingelia či Martina Wegelia, budoucího Jeanova učitele. Otec Christian Gustav byl znám tím, že rád zpíval a doprovázel se na loutně. Jeho bratr Pehr zase často celé noci hrál na housle, a sestra Evelina věnovala mnoho svého volného času hře na klavír. Když Janne

jako dítě jezdil v létě za tetou a babičkou do Loviisy, zalézal často pod tabulový klavír, když na něj někdo hrál, a občas zkoušel sám vydrnkávat melodie a akordy. V sedmi letech ho teta Julie začala vyučovat hře, ale malý Janne neměl mnoho trpělivosti a pochopení pro etudy a stupnice – raději volně na klaviatuře fantazíroval. Jeho hudební nadání se začalo výrazněji projevovat okolo devátého až desátého roku, kdy slyšel koncert harfisty a z paměti zahrál část jeho programu. Nedlouho poté také zvěčnil na papír svou první skladbu „Kapky“ (*Vattendroppan*), v tehdy nezvyklém obsazení pro housle a violoncello.

4

---

⁴ Zdroj obrázku: In: *Jean Sibelius: The Man* [online]. [cit. 2017-04-01]. Dostupné z: <http://www.sibelius.fi/english/elamankaari/>

Janne Sibelius nebyl fascinován jen hudbou. Už jako dítě projevoval zvláštní schopnost velmi citlivě vnímat přírodu. Miloval vůni probouzející se májové země a její zvuky. Jako u vytržení dokázal hodiny poslouchat štěbetající ptáčky, zurčení potůčku nebo šumění moře. S otcem svého nejlepšího kamaráda Waltera von Konowa často chodil ven za úsvitu a vychutnával si mystická mlžná rána. Dokonce rád uspořádal nekonečné „koncerty“, kdy zpíval a hrál ptákům, nebo s houslemi stál na rodinné plachetnici a představoval si, že hraje samotnému moři. V celém jeho hudebním díle je tato láska k přírodě cítit – podíváme-li se jen na soupis názvů jeho kompozic, spousta z nich na ni odkazuje (Jarní píseň, Bouře atd.). Avšak nebyla mu jediným zdrojem inspirace; hluboké zážitky v jeho mládí způsobila také četba, především švédská poezie, která zůstala jeho zálibou i v pozdějším věku. Jeho nejoblíbenějšími básníky byli například K. A. Tawaststjerna či Bertel Gripenberg. A další významnou inspirací byl nám dobře známý Homér, a finská Kalevala.

Dovolím si zde trochu odbočit, abych podrobněji přiblížila poslední zmiňované dílo. Kalevala je finský národní epos, a dá se říci, že je nejsilnějším Finským dědictvím. Jedná se o sbírku zpívané lidové poezie obsahující historické a pohádkové motivy z finské a karelské mytologie. Zpěvy sesbíral a sepsal Elias Lonnört, a kompletní dílo, vydané v roce 1849, má padesát zpěvů a 22 795 veršů. Vydání tohoto díla způsobilo velký rozruch, a snad každý finský umělec Kalevalu promítl nějakým způsobem do některé ze svých prací, přičemž tato tematika dala vzniknout samostatnému slohu kalevalského romantismu, tzv. karelianismu. Pro Finy je tento epos něčím, co daleko více přesahuje například naše Staré pověsti české, a obdiv k tomuto dílu je zřetelně patrný i v současné době. Pokud se zeptáte rodilého Fina na věc typickou pro jeho národ, pravděpodobně vám odpoví tyto tři věci: Kalevala, sisu⁵ a sauna.

Není tedy vůbec překvapující, že citlivého Sibelia zasáhl tento národní klenot. Byl umělcem tělem i duší, který se dovedl propadnout do hluboké sklíčenosti, či naopak do bujarého veselí. Ve čtrnácti letech se začíná učit na housle pod vedením vojenského kapelníka Gustava Levandera, a na dalších deset let se do

---

⁵ „Sisu“ je výraz, který Finové používají k vyjádření bojového ducha, výdrže a neústupnosti. Roky nadvlády jiných národů a mnoho válek jim vtiskly tuto typickou vlastnost, která značí, že Fin nejlépe bojuje, je-li zatlačený ke zdi.

tohoto nástroje zamiluje – chce být houslovým virtuózem. Také se začíná věnovat více komorní hře a vytváří se sourozenci Lindou, která hrála na klavír, a cellistou Christianem trio. Pokračuje i v komponování především komorní hudby pro rozličné obsazení, a jako samouk studuje teorii kompozice od A. P. Marxe, kterou používal například i P. I. Čajkovskij. Zpočátku se stylově nejvíce blíží vídeňského klasicismu, v mezích absolutní, čisté hudby, vycházející z lidových, tanečních písní. Romantické prvky se objevují až později v jeho životě.

5.2. Vysoká škola a počátek hudební kariéry

Když na jaře roku 1885 Sibelius odmaturoval, přihlásil se podle tehdejšího zvyku na fyzikální a matematickou fakultu Helsinské univerzity, která byla odrazovým mostem pro další studia na lékařské fakultě. Rodina na něj nicméně apelovala, aby studoval práva, což se nakonec stalo - v září téhož roku se zapsal na právnickou fakultu. Na podzim také poprvé přichází do Helsinek, spolu se svou matkou Marií - ta s ním šla pravděpodobně proto, aby netropil mladické nerozvážnosti. Sibelius ale později v životě řekl, že ani jeho matka, ani teta Evelina, která Marii k odjezdu do Helsinek přesvědčila, nezmohli nic proti tomu, aby se záhy nezačal dychtivě seznamovat s bezstarostným vysokoškolským životem.

Spolu s právnickou fakultou se Sibelius zapsal také na finskou Hudební školu, založenou v roce 1882 Martinem Wegeliem, který ho též sám učil. Janne si zvolil samozřejmě hru na housle a nějaký čas udržoval sen o profesionální kariéře virtuózního houslisty - vystupoval na besídkách a hrál v mnoha komorních uskupeních, a svým talentem vzbuzoval pozornost. Bohužel postupem času zjistil, že na dráhu profesionálního houslisty začal pracovat příliš pozdě, a navíc trpěl velkou trémou, která mu bránila předvádět pokaždé ty nejlepší výkony. Hudba ho však přesto naprosto pohltila, a nakonec po roce v Helsinkách zanechal studia práv, a začal se o to více věnovat teorii a kompozici. Nadále však zůstal věrný komorní hře. Nejvíce působil ve smyčcovém kvartetu Hudební školy, a po odchodu jeho bratra Christiana na medicínu nakonec založil své vlastní. Pravděpodobně hráli i jeho vlastní skladby; Wegelius však Sibeliovi vyčítal příliš kalevsky podbarvený, starofinský styl, hojně inspirovaný Čajkovským a Griegem. Přísný učitel nutil mladého žáka, aby si bral inspiraci z Wagnera a Liszta.

V roce 1888 jeden ze zakladatelů moderní hudební vědy, Hugo Rieman, doporučuje na volné místo učitele hry na klavír ve Wegeliově škole mladého hudebníka, který má již za sebou oslňující hudební výsledky - a do Helsinek záhy přijíždí dvaadvacetiletý Ferruccio Busoni, který se stává velmi důležitým člověkem v Sibeliově životě.

6

Rodák z Itálie byl zprvu v šoku z poměrů panujících na škole v odlehlých Helsinkách. Jeho žáky byly zpočátku především děvčata z lepších rodin, která tápala v začátcích, škola neměla profesionální hudební tělesa, a neexistoval ani malý orchestr složený ze studentů, neboť dřevěné dechové nástroje v tehdejší době nebyly v učebních osnovách. Nicméně v Helsinkách nějaký čas zůstal (dokonce se zde i oženil s Gerdou Sjöstrand, dcerou švédského sochaře), a pravidelně hrával na školních koncertech. V letech 1888 až 1889 také uspořádal pět velkých klavírních večerů, na kterém s ním jednou vystupoval i Sibelius – čtrnáctého února 1889 hrál druhé housle v kvartetu, které s Busonim hrálo Klavírní kvinteto Es dur Roberta Schumanna. Se Sibeliem si také vytvořil velmi přátelský, celoživotní vztah. Zdálo se, že je přitahuje protiklad jejich povah; Busoni byl spíše intelektuál a nadšený student filozofie, zatímco Sibelius žil a jednal instinktivně a podle nálad. Pravděpodobně ale tento učitel posilnil žákovo přesvědčení a úsilí najít si vlastní uměleckou cestu. Po čtyřech letech studia

---

⁶ Zdroj obrázku: Jean Sibelius, late 1880's. In: *The Monthly: Australian politics, society & culture* [online]. Carlton [cit. 2017-04-17]. Dostupné z: <https://www.themonthly.com.au/issue/2012/november/1351733081/mark-mckenna/who-stopped-music>

opustil Sibelius Helsinskou školu, a přestože ještě nebyl hotovým skladatelem, jeho skladby již podávaly svědectví o velkém talentu. O jeho pětidílném cyklu pro housle, violu a violoncello napsal skladatel a hudební kritik Karl Flodin následující: „Zbystřili jsme sluch, protože jsme cítili, že posloucháme něco, co vysoko převyšuje studentské práce.“⁷ Když Sibelius prorazil jako umělec v roce 1889 se Smyčcovým kvartetem a moll, píše Flodin: „Pan Sibelius předvedl takovou skvělou ukázkou hudebního nadání, že do něho vkládáme velké naděje. (...) Rázem se zařadil mezi ty, co mají v rukou budoucnost rodícího se finského skladatelského umění.“⁸

V roce 1899 odchází Sibelius na radu Wegelia pokračovat ve studiu do Berlína k Albertu Beckerovi. Zde na něho velmi silně působilo živé velkoměsto, stejně jako mnohá představení hudby mistrů od Beethovena po Wagnera. Spřátelil se též s mnoha umělci nejen z Německa, ale i z jiných koutů světa, a začal se poprvé projevovat jeho sklon k rozhazování peněz. Brzy přišel na chuť přepychu a začal utrácet víc, než bylo zdravo. Sibelius žil z poměrně štědrého grantu, ale přesto napsal do Helsinek Wegeliovi, aby mu zařídil od finského generálního guvernéra bezplatnou permanentku do berlínské Královské opery. Dostal podrážděnou odpověď – byl vyzván, aby se spokojil s lacinými vstupenkami, které stačily ostatním studentům. Sibelius nicméně raději i tak sedával na drahých sedadlech v přízemí za deset marek, než v galerii z jeden a půl marky. Zacházel s penězi tak neopatrně, až se zdálo, že si neuvědomuje jejich hodnotu. V minulosti si nikdy nepotřeboval vydělat na živobytí, a tak jimi nyní pohrdal. Když si po necelém měsíci života v Berlíně konečně spočítal, kolik ho stojí život, velmi se vylekal a psal rodině jeden telegram za druhým s prosbami o další peníze. Rodina, především bratr Christian, se velmi snažili Jeanovi pomoci, nicméně i rodinné fondy zanedlouho došly, a k tomu Sibelius začal churavět. Nakonec vše dopadlo dobře jen díky Busonimu, který se sám do Berlína vypravil a pomohl svému žákovi postavit se opět na nohy. Na jeho doporučení také Sibelius odešel v následujícím semestru do Vídně a kál se za své hýření a lehkomyšlnost.

S Busonim poté mladík vyrazil ještě na cestu do Lipska, a tato cesta ho inspirovala k napsání Klavírního kvinteta g moll, u něhož si přál, aby sám Busoni

---

⁷ LAMPILA, Hannu-Ilari. *Sibelius*. Bratislava: OPUS, 1989, s. 36. ISBN 80-7093-002-0.

⁸ LAMPILA, Hannu-Ilari. *Sibelius*. Bratislava: OPUS, 1989, s. 36-37. ISBN 80-7093-002-0.

hrál klavírní part. To se nakonec podařilo - partituru poslal do Helsinek, kde její první a třetí část Busoni s kvartetem hudební školy nakonec opravdu přednesl. Wegelius dílo v dopise velmi zkritizoval, nemohl ale upřít, že mělo úspěch. I Busoni sám se především o první části vyjádřil slovem „wunderschön“.

9

---

⁹ Zdroj obrázku: Ferruccio Busoni: Wikiwand. In: Ferruccio Busoni [online]. [cit. 2017-04-01]. Dostupné z: http://www.wikiwand.com/en/Ferruccio_Busoni

5.3. Aino

Když se Sibelius vrátil v roce 1890 do Finska, aby si odpočinul od ruchu centrální Evropy, odcestoval do Ähtäri, kde trávila léto rodina jeho bývalého spolužáka Armase Järnefelta. Armas, který se později proslavil jako známý skladatel i dirigent, dávno představil Jeanovi své příbuzné, mezi kterými byla i jeho sestra Aino. Sibelius Aino prvně potkal jako sedmnáctiletou v roce 1888 v saloně, kde měla předvádět pantomimu. Jeho upřený pohled prý dívku natolik rozrušil, že se pantomima nakonec vůbec nekonala.

10

---

¹⁰ Zdroj obrázku: Aino 1888. In: *Wikipedia: Aino Sibelius* [online]. 2017 [cit. 2017-04-01]. Dostupné z: https://fi.wikipedia.org/wiki/Aino_Sibelius

Aino rozhodně měla uměleckou krev, byť se to projevovalo trochu jiným způsobem. Na rozdíl od mladého Janneho uměla plyně finsky, překládala například Maupassantovy novely, byla také příležitostnou spisovatelkou a vynikající klavíristkou. Po otci zdědila smysl pro povinnost, po matce přímost. Její zájem o umění byl pozoruhodný, jen roztříštěný do mnoha různých směrů. Nepochybně jí také nechyběla dívčí krása - Martin Wegelius se o ní vyjádřil jako o nejkouzelnějším děvčeti Finska. A sám Sibelius se o ní vyjadřoval jako o bytosti s obrovskou vůlí a ohromnými city. Cenil si její upřímnosti a vroucnosti, a neustále ho překvapoval její klid. Järnefeltovi si samozřejmě všimli, že Sibelius chová k děvčeti city, nepovažovali ho však zpočátku za nápadníka hodného jejich dcery – přeci jen byli všichni rození aristokraté, pro které byl hudebník velmi nízko na společenském žebříčku. Její otec, generál Järnefelt, si přesto Janneho jako jednoho z mála lidí velmi oblíbil, byť to neuměl dát příliš najevo. Sibelius proto v podstatě nevěděl, co si o něm jeho budoucí tchán myslí, a v době jeho zasnoubení se často Aino ptal, zda se „strýček“ na něho nedívá s nevolí.

Zamilovaný mladík přesto na chvíli Aino v myšlenkách opustil a prožil románek s Helsinčankou Betsy Lercheovou, která byla úplným opakem jeho první lásky. Zatímco Aino měla spíše sklony k melancholii, Betsy byla veselá a bezstarostná. Nicméně po Busoniho příjezdu a následném přesídlení do Berlína pobláznění vyprchalo. Setkání v Ähtäri, kdy se Jean s Aino viděl poprvé po dvou letech, proběhlo poněkud rozpačitě. Ani jeden z nich nevěděl, jak by se měl chovat, a nakonec skončili u hry na klavír a housle. Sibelius, v tuto chvíli rozhodnutý požádat Aino o ruku, odcházel z jejich domu napůl šťasten a napůl zahanben, protože nebyl schopen se vyslovit. To udělal až za další měsíc, kdy se s ní setkal na večerním koncertě. Když ji odváděl do domu jejího druhého bratra Arvida, požádal Aino na schodech o ruku – a dostal kladnou odpověď.

Na podzim roku 1890 Sibelius znovu odcestoval do Vídně kvůli studiu instrumentace u Karla Goldmarka a Roberta Fuchse. Aino ho byla doprovodit, ale tehdy téměř nikdo nevěděl, že je pár již dva týdny tajně zasnoubený.

Sibelius se ve Vídni začal zajímat o vše finské, zřejmě pod vlivem maďarských a rumunských hudebníků prosazujících národní hudbu. V dopisech děkoval Aino za její zálibu ve finštině a prosil ji, aby mu psala výhradně v tomto jazyce. Také se věnoval četbě Kalevaly, která mu najednou připadala jako čistá hudba, kde je děj

vždy podřízený náladě. Charakteristické finské melodie se pro něj stávaly tím nejdůležitějším. Přesto ho ale nepřestávala očarovávat hudba, kterou slyšel ve Vídni.

Sibelius Aino často psal o plánech jejich společné budoucnosti. Přitom se vykresloval jako zlý, žárlivý a vznětlivý, vášní ovládaný snoubenec. Psal své vyvolené o všem, co se dělo - o navštívených koncertech i bujarých večírcích, což Aino zřejmě nesla přinejmenším nelibě, ale nedávala to příliš znát. Postupně se však uklidnil. Považoval svatbu s ní za své životní poslání a spásu. Už zbývalo jen požádat generála o ruku jeho dcery. Sibelius dlouho tuto záležitost odkládal, a nakonec to byla odvážnější Aino, která otci o tajných zasnubách řekla. Generálu Järnefeltovi se impulzivní a taktní skladatel opravdu líbil - kupodivu odpovídal i jeho osobním aristokratickým ideálům, takže byl nakonec velmi potěšen, že se Sibelius stane jeho zetěm. Samotná svatba se nakonec uskutečnila až dva roky po zasnoubení.

Po vyřešení tohoto důležitého kroku se Sibelius začal věnovat své kariéře. Ve Vídni si koupil cylindr a začal se stýkat s Vídeňskou smetánkou, a přestože občany s modrou krví pokládal většinou za snoby, cítil se mezi nimi v podstatě pohodlně. Otevřely se mu také nové možnosti koncertování a seznamování se s mnohými dalšími umělci, a především časem přišel na to, co doba vyžaduje od moderního skladatele – sebekritiku. Trochu se začal přirovnávat k Beethovenovi, který podle něj měl jen obyčejný či průměrný talent, ale mistra z něj učinila jeho obrovská sebekritika. Začal prosazovat názor, že velký skladatel nepotřebuje Mozartovské nadání, pouze píli a sebekázeň. V té době se zdálo, že jeho tehdejší učitel Robert Fuchs nebyl ze svého žáka příliš nadšený, protože označoval jeho poslední kompozice za barbarské a surové, nicméně Sibeliovi napsal doporučení v žádosti o stipendium, ve kterém uvedl, že má pozoruhodný skladatelský talent. Ještě jedna událost přispěla zřejmě k tomuto sebekritickému smýšlení, a sice účast na konkurzu Vídeňských filharmoniků na pozici houslisty, kde si ho přišlo poslechnout celé vedení opery. Jean ale naposledy sólově vystupoval před dvěma lety, a tak ho zcela pohltila tréma, při které se třásl po celém těle a bylo mu nevolno. Údajně nehrál zle, ale bylo mu doporučeno spíše se učit coby skladatel na klavír. Po tomto nepřijemném zážitku se chvíli vrátil k životu na vysoké noze a začal pít, ale brzy se vzpamatoval. Začal plánovat rozsáhlejší orchestrální dílo, a rozpracoval ouverturu. Goldmark dílo nehodnotil příliš lichotivě, ale postřehl, že

se v druhém tématu skrývá finská lidovost, a tak mladého skladatele povzbudil v tom, aby téma vypracoval důkladněji - vždyť i velký Beethoven načrtával svá témata i padesátkrát, než s nimi byl spokojen. To dodalo Sibeliovi pocit, že sebekritika je správnou cestou, a velmi ho to podpořilo v další tvorbě. K ouvertuře se přidávaly další části a pomalu začala vznikat symfonie. V dopise Aino píše: „Bude to v E dur. První část, jak už víš, je ouvertura, druhá (...) je baletní scénka. Třetí část začíná recitativem, který je vlastně přechodem k poslední části, obsahující variace na finské, velmi volně finsky laděné téma.“¹¹

Pobyt ve Vídni se tedy nesl především v hledání finských motivů a melodií, a měl rozhodující vliv na budoucího skladatele. I sebekritický pohled již Sibeliovi zůstal do konce života. Přesto však pobyt neskončil zcela příjemně. Jeanovi opět došly peníze, a po nemoci a prodělané operaci byl držen v nemocnici jak dlužník, dokud Christian ve Finsku nesehnal peníze na bratrovy výlohy. V červnu 1891 se Jean vrací s prázdnými kapsami do Helsinek.

---

¹¹ LAMPILA, Hannu-Ilari. *Sibelius*. Bratislava: OPUS, 1989, s. 53. ISBN 80-7093-002-0.

5.4. Skladatel, dirigent, učitel, manžel

Dvacátého čtvrtého listopadu roku 1891 v Helsinkách debutoval Jean Sibelius jako dirigent. V programu zazněly i jeho *Předehra* a *Baletní scéna*, a celý koncert byl velkým úspěchem. Později dirigoval všechny své symfonie i velká orchestrální díla, a často byl zván dirigovat svou tvorbu do zahraničí. Sibeliova hvězda stoupala stále výš, ale došlo i na nepříjemné zážitky. Když vyšla koncem roku 1891 *Kniha o člověku* od Adolfa Paula, bylo možné Jeana rozpoznat v postavě začínajícího skladatele Silléna, který se v Berlíně věnoval ženám, drahým restauracím a doutníkům, a neváhal za pocit luxusu vydat nemalé peníze. Sibelius sám tvrdil, že mu kniha zničila pověst – ani podle Aino nebyla Paulova kniha zábavným čtením. Její snoubenec si byl plně vědom, že si potřebuje zabezpečit dobré postavení a spolehlivý zdroj příjmů, aby mohl budoucí manželku a děti zabezpečit. Naštěstí se nezdálo, že by na něj okolí zanevřelo. Naopak, přátelé mu ochotně pomáhali s hledáním výdělku, a Robert Kajanus, šéf Helsinského orchestrálního sdružení, mu nabídl místo učitele teorie na své škole s pevným platem. Sibelius místo přijal, a stejně tak začal učit i na Wegeliově hudební škole, přestože musel zachovávat v komunikaci se svými nadřízenými dekorum. Kajanus s Wegeliem se totiž, jako dvě silné osobnosti se sklony k despotizmu, prakticky nenáviděli.

Sibelius sám o sobě tvrdil, že učitelování není nic pro něj. Neměl vrozenou potřebu komunikovat nebo vysvětlovat své názory jiným. Nicméně jeho žáci na své hodiny vzpomínají rádi a s respektem. Jean Sibelius nezanedbával zásady, ale nebyl přehnaně přísný. Neprobíhalo vyučování v klasickém slova smyslu, ale spíše krátké, výstižné poznámky, přičemž se učitel i žák vzájemně ovlivňovali. Leevi Madetoja, který studoval kompozici v letech 1908-1910 a stal se po Sibeliovi druhým nejvýznamnějším finským symfonikem, si obzvláště pamatoval jednu konkrétní radu: „Jen žádné mrtvé noty! Každá nota musí žít...!“¹²

Dvacátého osmého dubna 1892 má premiéru *Kullervo*, op. 7, rozsáhlá symfonická báseň pro orchestr, sólisty a sbor, později nazvaná symfonií. Samotný koncert byl takřka vlasteneckou událostí. Dílo mělo být starofinsky laděnou freskou, kde se melancholická krása přírody mění na boj a smrt.

---

¹² LAMPILA, Hannu-Ilari. *Sibelius*. Bratislava: OPUS, 1989, s. 58. ISBN 80-7093-002-0

Sibelius se zde hojně nechal inspirovat finskými melodiemi a tématy, které jsou opravdu vesměs temné a depresivní; když se například podíváme na dnešní lidovou tvorbu, jakou jsou třeba vánoční koledy, zjistíme, že naprosté minimum této klasické součásti zimních svátků je psané v dur a s veselou tematikou. Dlouhá zima a krátké dny vnesly do textů temný charakter plný smrti a planých nadějí. Samozřejmě taková není veškerá folklórní tvorba, ale jistá melancholie a sklíčenost provází Finy po staletí a pevně se vtiskla do všech aspektů umění.

Skladbu začal Sibelius psát již o rok dříve ve Vídni, a po premiéře vypadala jeho budoucnost růžově. Zajímavostí Kullerva zůstává fakt, že bylo uvedeno během dvou let pouze pětkrát, a poté ho skladatel dlouho zakázal uvádět – v zásadě ho znovu povolil hrát až po své smrti. Není možné přesně říct důvod tohoto počínání; možná se obával přílišné „finskosti“, za kterou by se mu mohli v zahraničí vysmívat. Tak či tak, po úspěšném uvedení se Jean rozhodl, že konečně nastal čas na svatbu, která se uskutečnila v desátého června roku 1892.

Dá se říct, že Sibelius dostal v Aino ideální, energickou a trpělivou manželku, která mu byla ochotná pomáhat na jeho skladatelské dráze, a zbytečně se ho nesnažila převychovat. Nicméně ona sama to rozhodně neměla lehké. Musela přestát pro Sibelia typické výkyvy nálad, různé výstřelky a někdy i pitky nebezpečných rozměrů. V těchto chvílích Aino upadla do mlčení, což manžela kupodivu vytrestalo a většinou přivedlo k rozumu. V prvních letech manželství žili často odděleně, když mladá manželka odjela k rodičům do Vaasy, poklidného města bez večírků, na kterých by se umělci opojeni životem scházeli spolu s jejím mužem v alkoholovém oparu. Když se v roce 1904 přestěhovali do Jäärvenpää, kde si nechali opravit dům později nazvaný Ainola, byli v dluzích a nemohli si dovolit zaplatit dětem školu a učitele. Aino je tak nějaký čas učila sama, a k tomu se starala o zahrádku se zeleninou, aby unikla rodinným starostem. Dá se říci, že klidnější a šťastnější roky Aino započaly až v roce 1908, kdy Sibelius prodělal operaci a zřekl se alkoholu na téměř sedm let. Přes všechny problémy, které manželství provázely, Aino napsala, že je šťastná, že mohla prožít život po jeho boku. Viděla svůj osud jako krásné poslání, navíc po boku Sibeliovy hudby, která pro ní byla božím zázrakem. Spolu měli šest dcer, z nichž jedna, Kirsti, zemřela před druhými narozeninami na břišní tyfus. Ostatní – Eva, Ruth, Katarina, Margareta a Heidi, úspěšně dostudovaly a pomáhaly matce s životem v Ainole. Nutno říci, že Jean Sibelius své dcery nepochybně miloval a

byl něžný a pozorný manžel, do narození své čtvrté dcery v roce 1903 to ale spíše projevoval s myšlenkách a v dopisech, než-li doma. Nezřídka kdy domácnost opustil, a vracel se z pochybných hospodských setkání i za několik dní, jen aby utekl ruchu domova. Baron Axel Carpelan, který se stal Sibeliových přítelem, v tu chvíli Sibeliovi začal promlouvat do duše, aby se odstěhoval z Helsinek na venkov a vymanil se tak z prokletého koloběhu večírků a pitek. Zřejmě i na jeho popud se právě o rok později opravdu přestěhoval i s rodinou do Ainoly.

13

Finská tematika a lidové melodie provází ve větší či menší míře téměř všechny Sibeliovy skladby. Do roku 1898 se nadále zabýval myšlenkami na zhudebnění Kalevaly, a vznikají například *Čtyři Lemminkäinenovské legedy*, které mají ještě větší úspěch než *Kullervo*. Pohrává si i s myšlenkou na operu, nicméně první dokončený pokus, opera o jednu dějství *Panna ve věži*, má slabé libreto, takže se přes její zajímavý vokální styl moc nevydařil. V roce 1896 se uvolňuje místo hudebního pedagoga na Helsinské univerzitě, o které se pokouší i přes to, že ho učitelská činnost zdržuje od komponování, ale nakonec ho nezískává. Ve Finsku

---

¹³ Sibelius's daughters in the late 1940s. Left to right: Katarina Ilves, Eva Paloheimo, Heidi Blomstedt, Ruth Snellman and Margareta Jalas. In: *AINOLA* [online]. [cit. 2017-04-01]. Dostupné z: https://www.ainola.fi/eng_ainola_kotina_tyttaret.php

nicméně začíná převládat názor, že Sibelius by měl mít zabezpečené životní podmínky, a na konci listopadu 1896 předkládá senát Finského velkoknížectví carovi žádost o poskytnutí pravidelné podpory. Tu car schvaluje a dokonce prodlužuje z původně desetileté na doživotní. Podpora odpovídala asi polovině učitelského platu; Sibelius své stávající zaměstnání opustil i přes to, že stále potřeboval peníze navíc ze soukromých hodin, aby nezabředával do dluhů. Namísto shánění peněz se ale vypravil nejdříve obdivovat umění do Itálie, a následně v roce 1898 odjíždí i s Aino do Berlína, kde dokončuje díla jako *Sandels*, improvizaci pro mužský sbor a orchestr, a pouští se do komponování symfonie. Ta se zrodila především v duchu Čajkovského, kdy byla velkou inspirací zřejmě Patetická symfonie, kterou uváděli v Helsinkách během let 1894 až 1897. Též byla ovšem inspirována finskými hrdinskými mýty. Sibeliova *První symfonie e moll* měla premiéru dvacátého šestého dubna 1899.

5.5. Národní uvědomění a mezinárodní sláva

Spolu s *První symfonií* vznikala též *Píseň Atéňanů*, kterou Sibelius složil jako protest v době, kdy car Mikuláš II. zahájil kroky proti výjimečnému postavení Finska jako autonomního knížectví. Když vydal v roce 1899 manifest, který měl znamenat konec této křehké nezávislosti, na půl milionu Finů podepsalo lidovou petici adresovanou přímo panovníkovi. Názory lidu nicméně nebyly jednotné a přerostly v prudký vnitřní konflikt. Sibelius měl blízko jak k Finsku, tak ke Švédské straně, a byť se v podstatě přidával na stranu liberálních mladých Finů, vyhýbal se oficiálnímu stanovisku a nenechal se strhnout k jednostranné nenávisti a k radikálním činům. Jeho vnitřní názory se nejvíce odrážely v komponování, a vyvrcholily v symfonické básni, které navrhl Sibelius obdivovatel, baron Axel Carpelan, název *Finlandia*.

Finlandia op. 26 měla premiéru druhého července 1900, a dirigoval sám Robert Kajanus. Dílo, které mělo pracovní názvy „Skandinávský sborový pochod“ nebo „Radostné pocity při probuzení jara“, má pouze kolem osmi minut. Mnoho lidí volalo po tom, aby se stalo hymnou národa, a *Finlandia* byla opravdu 1941 otextována Veikkem A. Koskenniemiem a přepracována Sibeliem do podoby národní písně. Orchestrální skladba byla také aranžována pro sólový klavír, a je u finských pianistů velmi populární. *Finlandia* v sobě zhudebňuje mnoho z podstaty Finů a jejich země. Sibelius do ní vložil hluboké finské lesy, temné zimní noci, a také odhodlanou, byť trochu zamračenou povahu obyvatel. Dodnes zůstává v zásadě nejikoničtější dílem a symbolem boje za finskou nezávislost. Sibelius měl také možnost zjistit, jak je jeho hudba přijímaná ve světě. Když v Paříži roku 1900 probíhala světová výstava, Finové vytvořili vlastní expozici, na níž měla skladatelova hudba čestné místo. Sám cestoval s Kajanovým orchestrem jako druhý dirigent, nakonec však ale na stupínku před orchestrem za celou koncertní šňůru nestál. I přesto byl uctěn pochvalnými kritikami a úspěchem - především ve Švédsku provolávali svým bratrům slávu, a Francie či Německo byly uchváceny hrdým finským duchem.

Další skladba, která byla přijata jako národní dílo, byl *Druhá symfonie D dur op. 43*, dokončená začátkem roku 1902. Nedlouho předtím pobýval i s rodinou v Itálii, a proto je tentokrát zřetelný úplně jiný vliv, než v zadumanější *První symfonii*.

Kajanus Sibeliovi vyčítal, že je v díle příliš mnoho politiky – podle něho skrývalo vlastenecký program od zdvihajících se protestů po velkolepé vítězství – to ovšem skladatel ostře odmítl. Stál si za tím, že jeho inspirací jsou pouze hudba samotná a nálady a dojmy, bez literárních prvků. Hudba pro něj začínala tam, kde slovo končilo.

Během příprav stěhování do Ainoly začíná vznikat Houslový koncert, který měl rozpačitější osud. Podle prvních plánů ho měl hrát na premiéře německý houslový virtuoz Willy Burmester – Sibelius slíbil, že mu koncert věnuje. Kvůli finančním potížím a zmatku, který nastal při stěhování, je však nucen uvést dílo dřív, konkrétně osmého ledna 1904, a jediným kandidátem na sólistu se stal Viktor Nováček, český pedagog a učitel na Helsinské hudební škole, jelikož Burmester se nemohl stihnout ze střední Evropy do Finska včas dostat. Part byl však příliš těžký a Nováček měl příliš málo času; premiéra skončila takřka fiaskem. I když Burmester Sibeliovi nabídl, že skladbu uvedou znovu, skladatel koncert stáhl a upravoval ho až do jara 1905. I poté určitý čas trvalo, než si skladba podmanila koncertní pódia.

Do roku 1908 proběhlo ještě mnoho úspěšných koncertů, včetně hostování v Anglii a navázání kontaktu s nakladatelstvím Schlesinger. Následovala Paříž, a také Petrohrad, kde dirigoval novou symfonickou báseň *Dcera Pohjoly*. Další připravovaná symfonie C dur, v pořadí již třetí, započala nové období v skladatelově tvorbě, kdy se upozadňuje národní a romantický patos, a místo dostává průzračnost a až klasicistní soustředěnost. Symfonie byla uvedena v Helsinkách, Petrohradě, Moskvě i Londýně.

Před rokem 1908 se Sibelius ještě stihl seznámit s Gustavem Mahlerem, který přijel do Helsinek dirigovat filharmonický orchestr. Na programu byl Beethoven a Wagner, a koncert sklídil veliký úspěch. Když došlo k setkání obou hudebníků, hovory se točily kolem komponování. Při diskuzi nad podstatou symfonie Sibelius prohlásil, že ctí její povahu a formu, a snaží se o tematickou propojenost vnitřních motivů a gradaci od prvních taktů do finále. Mahlerův názor byl v zásadě zcela opačný – podle něj by měla být symfonie nestálá a proměnlivá jako svět sám.

14

---

¹⁴ Zdroj obrázku: Jean and Aino Sibelius. In: *AINOLA* [online]. [cit. 2017-04-01]. Dostupné z: https://www.ainola.fi/eng_ainola_kotina_arki_ainolassa.php

Rok 1908 byl pro Jeana Sibelia svým způsobem zlomový. Když přijal pozvání do Londýna od tamější Filharmonické společnosti, dopsal zde houslový kvintet *Voces Intimae*. Jedná se o pětivětou skladbu, o které Aino napsal, že to je ten typ hudby, který vykouzlí úsměv na rtech i v hodině smrti. Skladbu otevírá dialog houslí a violoncella v Andante, po kterém hned následuje Allegro molto moderato v přísné sonátové formě. Druhá věta je motivicky propojené Scherzo, které přímo navazuje na předešlou codu. Následující věty jsou poté Adagio di molto, Allegretto ma pesante a Allegro, završující skladbu v hravém a energickém rondu. Kvartet se stal velmi oblíbeným a tvoří Sibeliovu nejvýznamnější příspěvek smyčcové komorní hudbě.

Komponování a úspěch mu sice otevřelo mnohé obzory, ale býval často nemocný, na čemž mělo nepochybně podíl jeho pití a kouření. Trápily ho velké bolesti v hrdle, a nakonec se ukázalo, že má v krku nádor. Helsinský odborný lékař mu navrhl, aby se dal operovat v Belíně u světového odborníka na rakovinu, a tak Sibelius na konci května odjel do Německa. Nádor se podařilo odstranit, ale své životní zvyky musel podstatně změnit. Byl mu zakázán alkohol i doutníky, a na příštích sedm až osm let se z něho stal abstinent. Dokázal to pravděpodobně hlavně kvůli strachu ze smrti, který na něj před operací dolehl.

Aby se nezbláznil v životě bez životabudičů a alkoholových elixírů, začíná vypisovat své chmury a nálady do deníku. To mu pomáhalo si ulevit, ale přesto se mu do myšlenek vkrádal plíživý strach z toho, že se nemoc vrátí. Aby ulevil rozbouraným emocím, nepřestával skládat. V letech 1908 až 1913 se zrodila například symfonická báseň *Noční Jízda* a *Východ Slunce*, a další dvě básně *Bard* a *Luonnotar*. Majákem je potom *Čtvrtá symfonie a moll*. V jejím pozadí jsou i zážitky z ostrova Järvö, kde Sibelius strávil konec srpna v roce 1910, očarován bouřkami a povznesenou náladou pozdního léta. Symfonie byla dokončena v březnu 1911 a je nejpochemnější a nejzáhadnější ze všech. V Adagiu se vynořuje tritonový motiv, žesťové nástroje se zmítají v sakrálních tématech a později se ve smyčcích probouzí téměř Wagnerovská, Tristanovská extáze. Druhé Scherzo působí až démonicky, třetí část je jako improvizace plná útržkovitých myšlenek vystavěná cestou k bouřlivému finále. Snad i díky obrovskému osobnímu vyznání byli obecnstvo i kritici při premiéře v Helsinkách rozpačití.

Sibelius poté vyrazil jako obvykle na cesty a dílo spolu s dalšími skladbami předvedl v Birminghamu, Goteborgu, Berlíně i Paříži. I když už neutrácel za alkohol, peněz mu ubývalo stejně rychle jako předtím; navíc byl stále zadlužen kvůli operaci. Přesto si vychutnával velkoměstskou atmosféru a nechával si například šít obleky od nejvybranějších firem. Po návratu do Helsinek měl velké nepříjemnosti s nezaplacenými směnkami, a kdyby Carpelan nezorganizoval sbírku, která pomohla poplatit Jeanovy výlohy, jeho rodina by byla na mizině. V deníku můžeme číst zápis: „Domácí klid a rodinné štěstí skončilo, protože neumím vydělat dost peněz a tak je nemám vždy, když potřebuji. (...) Ted' se cítím jako bezcenná bytost! (...) Čtyři páry dětských očí se upírají na mně. (...) Co jsem vlastně dokázal? Jen dobře komponovat. A tak ted' trpím.“¹⁵ Aino své chmury nepřiznal. Ta se snažila šetřit co nejvíce to šlo, nahrazovala dcerám učitelku základní školy a učila je na klavír, a platila kuchařce a třem dalším služebným, kteří jí pomáhali s chodem domácnosti. Obrat k lepšímu, finančně i pracovně, nastal až v roce 1914, kdy odcestoval do Berlína a zkomponoval tam symfonickou báseň *Aallottare* (Vodní víly) na objednávku pro Norfolkský festival ve Spojených státech. V zápětí se vydal do New Yorku, kde měl k dispozici vynikající orchestr a jeho koncert byl mimořádně úspěšný. Americký debut mu vynesl další pomyslné životní vítězství a mnoho nových vlivných podporovatelů.

---

¹⁵ LAMPILA, Hannu-Ilari. *Sibelius*. Bratislava: OPUS, 1989, s. 85-86. ISBN 80-7093-002-0

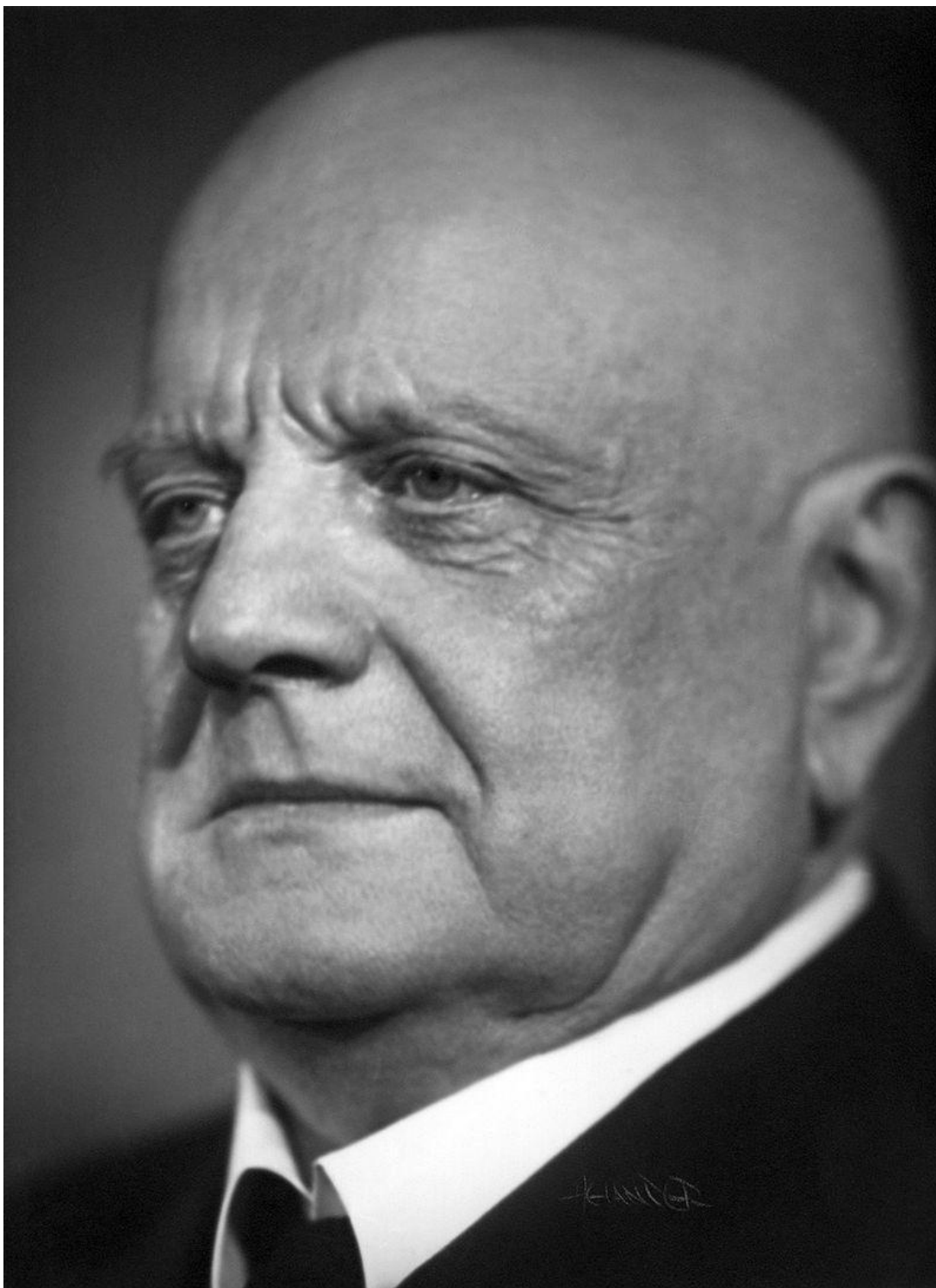
5.6. Finská nezávislost a konec života

V roce 1914 se přihlásila Rakousko – Srbská válka, která znamenala jediné – Sibelius nemohl cestovat do hudebních center na evropském kontinentě, a nemohl dostávat ani peníze od svých německých vydavatelů. Byl nucen zůstat ve Finsku, které mu připadalo „těsné“. Upozadoval své plány se symfoniemi a neustále skládal drobné věci vydávané domácími vydavateli, aby uživil rodinu. Nicméně myšlenky na pátou symfonii nemohl dostat z hlavy. Hlavní inspirací mu byla opět příroda, především zážitek, při kterém mu na procházce přeletělo nad hlavou šestnáct labutí a dlouho nad ním kroužily, než se ztratily ve slunečním žáru – to opět barvitě zapisuje do deníku. Premiéra *Páté* zazněla již v prosinci 1915, ale dílo dostává konečnou podobu až v roce 1919, kdy *Pátá symfonie Es dur* překypuje jarní čerstvostí a silou, a hrdinské téma jakoby odráželo další událost finské historie. V únoru 1917 totiž vypukla v Rusku revoluce, kterou Finové nadšeně přivítali. Petrohradská Dočasná vláda ihned zrušila všechny protiústavní opatření a Finsko dostalo zpět svou autonomii. Šestého prosince 1917 předložil Finský buržoazní senát parlamentu vyhlášení o nezávislosti, kterého bylo přijato ten samý den.

Nedlouho potom převzala výkonnou moc v Helsinkách červená garda. Stejně tak začaly „bílé“ oddíly odzbrojovat ruské posádky. Vypukly nepokoje, které rozdělily Finsko na dvě části – červení ovládli jižní oblasti, bílý senát měl sídlo ve Vaase. Červená garda prováděla domovní prohlídky a zavítala i do Ainoly hledat zbraně. Skladatelovi přátelé se domnívali, že by měl i s rodinou kvůli bezpečnosti na čas přesídlit do Helsinek, což nakonec rodina i na nátlak Kajana udělala. Odcházelo se jim těžko; v Helsinkách se museli rozdělit a ubytovat se u známých, bylo málo jídla a nedostatek peněz. Sibelius za dva měsíce, které v Helsinkách strávil, zhubl takřka o dvacet kilogramů. V květnu 1918 přišly bílým na pomoc německé jednotky, a vláda červené gardy tak skončila. Rodina se tak mohla vrátit do Ainoly a radovat se z končících nepokojů.

Na jaře 1921 se Sibelius konečně může vydat zpět do Evropy na velkolepé koncertní turné. Také dostává nabídku na místo učitele kompozice v nově založené škole v Rochesteru, ve státě New York – místo ale odmítá. Do roku 1926 také vznikají další dvě symfonie – Šestá d moll a Sedmá C dur. Na

objednávku dirigenta Newyorské symfonické společnosti Waltera Damrosche vzniká také poslední velké orchestrální dílo, symfonická báseň *Tapiola*. Osmou symfonií, o které hojně mluvil, už nedokončil – a koncem čtyřicátých let zřejmě při „velkém pálení“ v Ainole zničil svá díla ze studentských let a též prakticky všechno, co bylo z Osmé symfonie hotové. V roce 1945 potvrdil svému tajemníkovi Santerimu Pegasovi, že celé dílo zničil. O pár let později přitom prohlásil, že se nová symfonie stále rodí, že na ní pracuje po nocích a určitě ji dokončí. Bohužel touto dobou již dávno neskládal a vnitřně se s tím odmítal smířit. Částečně za to mohlo psychická bariéra, která vznikla i tím, že se opět přihlásila ke slovu jeho pověstná sebekritika, která mu nedovolovala nové věci dokončit. I přes to, že ztratil radost z tvorby, v ostatních aspektech života měl vše, co si člověk v jeho věku mohl přát. Především milující družku Aino, a také konečně finanční nezávislost – teď jako světoznámý hudebník měl konečně dostatek příjmů, které si uměl patřičně užít. Do Ainoly se hrnuly davy hostů, známí dirigenti a hudebníci, spisovatelé, vyslanci a diplomaté, i představitelé různých finských i zahraničních organizací. Sibelius si jejich návštěvy užíval. Stále si zachovával vitalitu a dobrou tělesnou kondici – i přesto, že se vrátil ke svým milovaným doutníkům - a dělalo mu dobře, když mohl na hosty zapůsobit svým mladistvým vzhledem. V posledních letech života se ale přeci jen více stáhl do ústraní. Jeho zájem o dění ve světě poklesl a zůstala mu jen láska k přírodě. Denně chodil na procházky, nebo v případě nepřízně počasí proseděl hodiny u okna a obdivoval svět. Umírá náhle a bezbolestně ve svém domě Ainola, dvacátého září 1957, na následky výronu krve do mozku. Tam, na jižním úbočí domu, je také pohřben. Jeho žena Aino žila v Ainole ještě dalších dvanáct let, a v roce 1969 byla pochována po jeho boku.

16

---

¹⁶ Jean Sibelius 1940. In: *Wikipedia* [online]. [cit. 2017-04-01]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Andante_Festivo

6. Dílo

Sibeliův kompoziční styl se během života proměňoval, ale zachovával si určité typické rysy. Nejpodstatnější inspirace v jeho mládí přišla podobě hudby Busoniho či Čajkovského. Celkově byl Sibelius typem skladatele, který přijal jakési normy pozdního romantismu a stylu devatenáctého století, ale radikálně zjednodušil vnitřní stavbu kompozic. Hudba, kterou tvořil, byla zvukově bohatá, ale nepřehlcená, někdy strohá a přímočará ve vyjádření myšlenek. Často používal velmi výrazné melodie, které se tematicky proplétaly celou skladbou. Preferoval k tomu spíše jednodušší harmonickou – vertikální stavbu, většinou s jednou výraznější hlubokou basovou linkou, a s oblibou používal široké harmonie, především akordy s nónou a decimou, což můžeme vidět například v jeho klavírní sonátě. Klavírista s menší rukou se tak potýká s problematikou, jak vyřešit očividný zvukový záměr skladatele, když nemá dostatečně velkou ruku a použití arpeggia smývá podstatu charakteru fráze.

Zůstaneme-li chvíli právě u této ranější sonáty, napsané v roce 1893, můžeme si všimnout typické sonátové stavby. Skládá se ze tří vět – Allegro molto, Andantino, a Vivacissimo. První Allegro má tradiční sonátovou formu, která v zásadě dodržuje i tóninovou stavbu napříč expozicí, provedením i reprízou. Už od začátku skladby si můžeme všimnout struktury, která vytváří dojem orchestrálního díla. Velkolepý začátek, byť pouze v mezzoforte, vytváří iluzi širokého a bohatého zvuku, kdy levá ruka ve velké oktávě imituje tremolo (zatím jen jako vypsané osminy), a pravá začíná výraznou melodickou linku v dvou a tří čárkované oktávě, přičemž středy jsou prázdné a vyplněné pouze alikvótními tóny. Tento způsob zápisu se prolíná s celou skladbou a je střídán úseky ve středních polohách, které neřídka spojují větší celky či témata pasáží v unisonu. Melodie v pravé ruce bývá velmi často vícehlasá, jako by si skladatel nemohl odpustit alespoň jeden protihlas nebo zvukové podbarvení. Velmi typická je též zřetelná rytmičnost, která je u Sibelia mnohem znatelnější a důležitější, než romantická písňová zpěvnost. Výrazné rytmické cítění umocňuje velkolepost kompozice, a dává interpretovi možnost barevně si pohrát se zvukem, aby co nejlépe vyjadřoval charakteristiku hudebních nástrojů orchestru. Hned od začátku se objevují akordy v široké harmonii; ve druhém tématu máme v levé

akord c – g – e, který frází udává dirigentský rytmus. Jakékoliv arpeggio narušuje celkovou náladu a záměr – pokud tedy klavírista disponuje malou rukou stejně jako já, je vhodné toto i další podobná místa řešit například přebráním tónu do pravé ruky. Závěrečné téma nastupuje již s plnohodnotným tremolem v levé, a je opravdu výrazněji rytmické, než-li melodické. Přejít z expozice do provedení je proveden modulačními skoky na dlouhých tónech – podobnými, jaké používal například Edvard Grieg. Celé provedení je potom velmi bohatou, neustále se vlnící strukturou, střídající čistě rytmická místa s melodickými. Hned zpočátku můžeme cítit velkou gradaci, která se ale nakonec zlomí do pianissima trvajícím téměř dvě stránky, načež s blížící se reprízou nastupuje opět v zásadě minimalistická unisonová pasáž, rozvíjející se opět do hlavního tématu. Nutno říci, že takovéto použití zápisu velmi umocňuje velkolepý dojem při nástupu reprízy. Závěr věty, ohraničený nekončící linií prvního tématu, je harmonickou kadencí čtvrtého, druhého a prvního stupně.

Druhá věta má charakter variací. Téma připomíná jednoduchou lidovou píseň, citlivě podbarvenou harmonicko-rytmických doprovodem - vertikální uvažování je v celé skladbě velmi zřetelné. Po rozsáhlejším tématu přichází prestová mezihra psaná v dynamice tři p v diskantu - levá ruka zde opět imituje tremolo v kvintách, zatímco pravá přichází s bystrou a jiskřivou melodií, která velmi připomíná hru pikoly. Toto schéma „téma – mezihra“ se opakuje podruhé; v tématu je vždy přísně zachovaná harmonická struktura. Potřetí nastupuje téma v nejjednodušší formě a uzavírá druhou větu v téměř nostalgické náladě.

Ve třetí větě vrcholí všechny již použité postupy – tremola, dlouhé držené basy, rytmičnost témat, variování a unisonové pasáže. Žádná její část nedává prostor k vydechnutí a je doslova valící se lavinou od prvního do posledního taktu. Není proto divu, že je celá tato skladba u mladých finských klavíristů velmi vyhledávána. Její ohnivý temperament přímo svádí k touze zkrátit tuto hudbu a udělat s ní svou vlastní. Sibelius však dlouho u klasických postupů nezůstal postupem času se u něj vyvinul styl, u kterého skladby gradují po celou dobu, dlouho a postupně, aby skutečné finále bylo až na konci celého díla. Ve skladbách se často uplatňovala disonance a tritonové postupy, přesto ovšem zůstávaly líbezná a zvukomalebná.

Jean Sibelius byl znám především pro svá orchestrální díla, která se dodnes těší veliké oblibě, a nejvíce jako symfonik. V předešlém textu bylo zmíněno všech jeho sedm symfonií, a z dalších velmi známých děl jmenujme znovu také *Kullervo*, *Finlandii*, *Dceru Pohjoly*, a dále také *Karelskou Suitu (Karelia)*, *Tapiolu*, a dnes velmi oblíbený *Houslový koncert*. První skladba vznikla v roce 1875, poslední zakončila Jeanovo skladatelské období před rokem 1950. Během té doby několikrát katalogizoval svá díla, přičemž hlavně ranější skladby často přepisoval a doplňoval, spojoval více děl do jednoho a podobně. V opusových číslech se tak nejde zorientovat chronologicky, ale lze je brát jako záznam jeho tvůrčího procesu.

Vedle jeho sedmi symfonií (e moll, D dur, C dur, a moll, Es dur, d moll a C dur) můžeme zařadit také *Youth Symphony* z roku 1891, z níž dvě věty se hrály jako *Overtura E dur*, a dále také *Scène de Ballet*. Osmá symfonie zůstala, jak víme, už jen pouhou myšlenkou. Velkých symfonických básní je třináct; pro lepší přehlednost uvedu mezinárodní či anglické názvy. Nejranější vznikla v roce 1892 - *The Saga*, dále *Spring song*, *The Wood Nymph* a *Lemminkäinen* (cyklus čtyř skladeb známý též jako *Four Legends of the Kalevala*, s nejhranější druhou částí *The Swan of Tuonela*). Následovala *Finlandia*, *Pohjola's Daughter*, *Pan and Echo*, *Nightride and Sunrise*, *The Dryad*, *The Bard*, *Luonnotar*, *The Oceanides* a *Tapiola*. Další velkou oblastí jsou velké symfonické skladby se sborem, z nichž nejznámější je samozřejmě *Kullervo*, následováno dalšími šestnácti kusy. Jmenovat můžeme například *Rakastava (The Lover)*, *The Origin of Fire*, *My Own Land*, a *The Captive Queen*. Z dalších orchestrálních skladeb jmenujme již zmiňovaný *Houslový koncert*, *Dvě serenády pro housle a orchestr*, a *Šest humoresek*, opět pro housle a orchestr. A nakonec, velmi známých je šest koncertních suit - *King Christian II.*, *Pelléas et Mélisande*, *Belshazzar's Feast*, *Swanwhite*, a *The Tempest*, orchestrální suita opus 109/1 a 109/2 s celkem devatenácti částmi.

Sibelius napsal také mnoho skladeb pro sólový zpěv a orchestr. Jsou to například díla *In the Night*, *Autumn Evening*, *Sunrise*, *Duke Magnus*, nebo *Autrefois* (pro dva soprány a orchestr). Určitě musím též znovu zmínit jednoaktovou operu *The Maiden in the Tower*, a dalších několik melodramat - nejznámější jsou *The Breaking of the Ice on the Oulu River* a *The Beloved Beauty*.

Co se týče komorní tvorby, zde nalezneme pět známějších kvartet, z nichž nejhranější je Kvartet č. 4 *Voces intimae*, a *Andante festivo*, který byl později přepsán i pro smyčcový orchestr a tympány. Z dalších děl můžeme jmenovat *The Lizard* pro smyčcový ansámbl, *Klavírní trio D dur*, *Sonáta F dur* pro housle a klavír, *Preludium* pro žesťový septet, *Duo C dur* pro housle a violu a mnoho dalších.

17

Sibelius věnoval minimálně šest svých skladeb varhanám, další bezpočet písní též zpěvu a sborům s doprovodem klavíru či a capella. Velmi známých je jeho *Pět vánočních písní*, *Sedm písní* op. 17, nebo dvě písně z *Dvanácté noci*. Co se týče samotné klavírní tvorby, prameny uvádí kolem pětadvaceti skladeb, především cyklů. Nejznámějším klavírním dílem je *Sonáta F dur* op. 12, popsaná výše, a *Kyllikki*, tři lyrické kusy z Kalevaly. Najdeme zde též Klavírní suitu *Florestan*, *Tři*

¹⁷ Finlandia piano solo. IMSLP: Petrucci Music Library [online]. Leipzig: Breitkopf & Härtel, 2000 [cit. 2017-04-27]. Dostupné z: [http://imslp.org/wiki/Finlandia,_Op.26_\(Sibelius,_Jean\)](http://imslp.org/wiki/Finlandia,_Op.26_(Sibelius,_Jean))

sonatiny op. 67, cyklus *Stromy*, 6 *bagatel*, 10 *pensées lyriques*, 13 *kusů* op. 76 a mnoho dalších. Téměř všechny se těší velké oblibě a finští klavíristé je rádi zařazují do svého repertoáru. Skladbou velmi často hranou na klavír jako transkripce je též *Valse triste*, scéna ze hry *Death*, a především samotná *Finlandia*. Tato ikonická skladba, plná líbivých národních melodií i temperamentních bicích, ztělesňující hrdost a nezávislost Finů, jejich boj a nakonec i vítězství v podobně nezávislosti, otvírala halu budovy Musiikitalo Helsinské Sibeliovy Akademie na konci srpna 2011, a sklídila po více než sto letech od svého stvoření bouřlivý potlesk. Dodnes nechybí v žádném repertoáru profesionálního hudebního finského tělesa.

FINLANDIA
Op. 26

Andante sostenuto.

Flauti.
Oboi.
Clarineti in B.
Fagotti.
I. II.
Corni in F.
III. IV.
I. II.
Trombe in F.
III.
I. II.
Tromboni.
III.
Tuba.
Timpani.
Gran Cassa e Piatti.
Triangolo.
Violino I.
Violino II.
Viola.
Violoncello.
Contrabbasso.

Andante sostenuto.

18

¹⁸ Finlandia full score. *IMSLP: Petrucci Music Library* [online]. Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1991 [cit. 2017-04-27]. Dostupné z: [http://imslp.org/wiki/Finlandia,_Op.26_\(Sibelius,_Jean\)](http://imslp.org/wiki/Finlandia,_Op.26_(Sibelius,_Jean))

Sibelius zpočátku samozřejmě netušil, jaký význam bude Finlandia pro jeho zemi mít. Považoval ji jednoduše za další ze svých kompozic, a překvapil ho její úspěch – dokonce nerad viděl, když jeho obdivovatelé tuto skladbu vyzdvihovali na úkor ostatních, jelikož on sám ji považoval za nevýznamnou oproti svým rozsáhlým symfoniím. Její důležitost si skladatel připustil až v pokročilém věku. Skladba začíná žesťovým motivem ve forte, který vzápětí roste do fortissima. Žesťům odpovídají dechové nástroje, které také uvádějí ono nejznámější téma, v podobě typické Sibeliovské melodie lidové jednoduchosti a krásy. Téma poté přebírají smyčce, které ho rozvádějí. K plynutí hudby se přidává celý orchestr a pomalá dynamická gradace. Ta vyvrcholí návratem žesťů ve fanfáře. Po ní nastupuje rychlejší, živější tempo, ve kterém zní nové melodie tentokrát hojně podpořené bicí sekcí a žesťovými protihlasy, a celá tato část je znatelně rytmičtější, proložená pasážemi a dynamickými kontrasty. Při návratu do klidnější nálady hlavního tématu se přidává sbor. Původní verze Finlandie měla pouze instrumentální charakter, ale jak již víme, finský lid si přál mít z díla národní píseň, na což Sibelius nakonec přistoupil. Dnes se používá jak smíšený, tak i ženský či mužský sbor. Lidské hlasy zní až do posledního velkolepého souzvuku.

Kompletní chronologický seznam Sibeliova díla je uveden na webové stránce sibelius.fi, uvedené v seznamu citací.

7. Závěr

Jean Sibelius se nepochybně narodil ve správné době. Stejně jako Mozart a Haydn představují ekvivalent klasicistní hudby, Sibelius dal hudbě Finska podobu, v jaké ji známe dnes. Prakticky všichni dnešní studenti hudebního umění se učí o jeho díle, rozebírají ho a aplikují do své práce. Kdo chce dnes vidět a cítit velikost finské národní tradice, může si udělat výlet z Helsinek do půl hodiny vzdáleného Järvenpää a navštívit Sibeliovův dům, který jeho dcery v roce 1972 prodaly státu a Sibeliově společnosti (Sibelius society of Finland), vzniklé v rok jeho smrti. Od roku 1974 v něm funguje muzeum, a mnoho věcí je zachováno skutečně tak, jako tomu bylo za jeho života. Můžete se pokochat nádhernou přírodou kolem osamělé vily, dojít k jezeru, či se jen posadit pod vzrostlé stromy na zahradě a vdechnout čistý finský vzduch. Není těžké se zde ztotožnit s myšlenkou, že Sibelius miloval Finsko tělem i duší, a jako takový zemi vytvořil kulturní dědictví, jehož odkaz je dodnes silně zřetelný nejen ve Finsku samotném, ale i celé Evropě. V roce 1965 vznikla Mezinárodní houslová soutěž Jeana Sibelia, v Helsinkách najedeme Sibeliovův park se Sibeliovým monumentem, v Turku zase Sibeliovo muzeum. Jeho jméno nese též počítačový notační program, a též je po něm pojmenován jeden asteroid. Z Wegeliovy školy se stala Sibeliova Akademie, a to dokonce ještě během jeho života v roce 1939, a dnes je pověstná svým dirigentským programem po celém světě, a je vyhledávanou institucí pro studenty z celého světa.

*„Now I end my measured singing,
Bid my weary tongue keep silence,
Leave my songs to other singers.
Horses have their times of resting
After many hours of labor;
Even sickles will grow weary
When they have been long at reaping;
Waters seek a quiet haven
After running long in rivers;
Fire subsides and sinks in slumber
At the dawning of the morning
Therefore I should end my singing,
As my song is growing weary,
For the pleasure of the evening,
For the joy of morn arising.”*

(...)

*Be this as it may, my people,
This may point the way to others,
To the singers better gifted,
For the good of future ages,
For the coming generations,
For the rising folk of Suomi.¹⁹*

---

¹⁹ *The Kalevala* [online]. 1888 [cit. 2017-04-18]. Dostupné z: <http://www.sacred-texts.com/neu/kveng/kvepi.htm>

8. Seznam použitých pramenů a literatury:

Literatura:

- PALONEN, Osmo. *Aspects of musical life and education in Finland*. University Printing house, 1993. ISBN 952-9658-21-4.
- LAMPILA, Hannu-Ilari. *Sibelius*. Bratislava: Opus, 1989. Osobnosti svetovej hudby. ISBN 80-7093-002-0
- ARNOLD, Elliott. *Finlandia: the story of Sibelius*. New York: H. Holt and Company, 1941.
- EKMAN, Karl a Edward. BIRSE. *Jean Sibelius: the life and personality of an artist*. Helsingfors: H. Schildt, 1935.
- RINGBOM, Nils-Eric. *Jean Sibelius: a master and his work*. Norman: University of Oklahoma Press, 1954.

Internetové zdroje:

- *Sibelius* [online]. Helsinki, 2017 [cit. 2017-04-09]. Dostupné z: <http://www.sibelius.fi>
- *AINOLA* [online]. Järvenpää, 2017 [cit. 2017-04-09]. Dostupné z: https://www.ainola.fi/eng_index.php
- *Ainola* [online]. Helsinki, 2017 [cit. 2017-04-09]. Dostupné z: <http://www.sibelius.fi/english/ainola/index.htm>
- *Velvyslänectví Finska, Praha* [online]. Praha, 2017 [cit. 2017-04-09]. Dostupné z: <http://www.finland.cz>
- Kalevala - finský národní epos. ČÍTÁRNÝ [online]. 2017 [cit. 2017-04-09]. Dostupné z: <http://citarny.cz/index.php/nove-knihy/knihy-dospeli/beletrie-svetova/1638-kalevala-finsky-narodni-epos>
- Finsko: Finsko a vše co vás o něm zajímá. *Finsko* [online]. 2007 [cit. 2017-02-21]. Dostupné z: <http://finsko.org>
- Historie Finska. In: *Skandinávie* [online]. [cit. 2017-02-21]. Dostupné z: <http://www.skandinavie.info/historie-finska/>